

Styl mediálního dialogu a vyjednávání pozic (na příkladu jedné české talk show)

JANA HOFFMANNOVÁ
(Praha)

V tomto příspěvku k tématu „Styl a média“ se chci zamyslet nad stylem dialogů vedených v rámci oblíbené české talk show *Vsechnopárty*, pravidelně vysílané veřejnoprávní Českou televizí v úterý večer. Talk show je žánr zábavný, „design“ těchto zdánlivě privátních rozhovorů mezi moderátorem a jeho hosty je určován především tím, že jsou určeny k pobavení publika. (Srov. Ptaszek 2007.) Nároky publika na zábavu jsou však dnes velmi diferencované, a podle toho se různí i styl různých televizních pořadů v žánru talk show. K jejich stylistickému rozlišení, vyprofilování jejich specifiky nám může pomoci tzv. teorie *positioning* (Harré – van Langenhove 1999), která se zabývá tím, jak se účastníci dialogu vzájemně staví do různých pozic, snaží se o ohrožení nebo zachování „tváře“ své i partnerovy, jak partnerovi vycházejí vstříc a umožňují mu pozitivní sebezprezentaci, nebo ho naopak omezují, provokují, staví ho do nepříznivého světla... Tyto vzájemné pozice se v průběhu dialogické hry mění, je třeba je neustále „vyjednávat“; v tom má obvykle rozhodující roli moderátor pořadu (pokud ho některý host „nepřeválcuje“, nezíská pro sebe pozici nadřazenou). A ve vzájemné distribuci a redistribuci pozic může hrát velkou roli i jazyk – rozdíly v kódech, které moderátor a jeho hosté užívají, v míře spisovnosti a nespisovnosti jejich vyjadřování, ve stupni expresivity atd.

V České televizi jsou v současné době v žánru talk show pravděpodobně nejpopulárnější tři pořady. První z nich je pořad *Na plovárně*, ve kterém moderátor Marek Eben přiděluje svým hostům „pozice“ pro ně velmi výhodné; chová se k nim přátelsky, vstřícně a s velkým respektem; popřává jim dostatek prostoru, aby se publiku představili tak, jak si sami přejí; sám jim v tom spíše jen „přihrává“,

napomáhá; je velmi zdvořilý, dodržuje veškeré Leechovy maximy (uznání, taktu, shody ad.). Dialogy, jež vede se svými hosty, působí velmi kultivovaně a jsou určeny spíše náročnějšímu a konzervativnějšímu publiku (Srov. o tom Čmejrková 2006).

Druhá populární česká talk show nese název *Uvolněte se, prosím* a jejím moderátorem je Jan Kraus. Celým svým stylem (včetně stylu „poziční hry“) je velmi vzdálená, takřka protikladná pořadu *Na plovárně*. Tento moderátor přiděluje svým hostům především pozice pro ně nevýhodné, zatímco sám sebe staví do pozice jednoznačně dominantní, nadřazené. Pro hosty má připravena spíše choulostivá a nepříjemná témata; vybírá z jejich soukromého nebo profesionálního života události trapné, kontroverzní, negativní. Vyvíjí na hosty permanentní nátlak, nenechá je uniknout ani od tématu, ani ze submisivní pozice. Skače jim do řeči, někdy je takřka nepustí ke slovu, neumožní jim souvislejší projev. Chová se arogantně, své hosty ironizuje, zesměšňuje. Velmi pohotově využívá každého jejich zaváhání či neuváženého výroku, aby je z něčeho usvědčil, aby je „nachytil na švestkách“, zvýraznil nějakou jejich slabinu... Jeho vyjadřování není nijak vybrané, používá hlavně nespisovné prostředky, především obecnou češtinu. Ale i taková je současná zábava – a obliba tohoto pořadu svědčí o tom, že velká skupina televizních diváků netouží po rozhovorech harmonických a jazykově vytříbených, nýbrž naopak vítá dialogy, které jsou ze strany moderátora agresivní, neomalené, založené na spíše drsném humoru a komice. Publikum se upřímně baví tím, že moderátor hosta před veřejností často úplně znemožní (Srov. o tom Čmejrková 2007; Čmejrková – Hoffmannová, v tisku).

A třetí oblíbenou talk show, kterou bych tu ráda charakterizovala na pozadí dvou předešlých, je právě *Všechnopárty*. Zjednodušeně by se dalo říci, že se svým stylem a celkovým profilem nachází někde mezi pořady *Na plovárně* a *Uvolněte se, prosím*. Moderátor Karel Šíp je velmi vtipným a zkušeným televizním „bavičem“, neaspiruje na noblesu a vysoký styl Marka Ebena; na rozdíl od něj si také do svých talk show nezve celebrity nejvyššího kalibru a mezinárodního formátu, ale spíše hosty, ke kterým má blízko nebo je s nimi v přátelských vztazích. Je jim v rozhovoru velmi bezprostředním, neformálním partnerem. Sám sobě nepřiděluje v dialogu tak nadřazenou pozici jako J. Kraus; ovládá sice dění na scéně suverénně a profesionálně, ale průběh rozhovoru řídí celkem nenápadnými prostředky. I on je na své hosty připraven, ale není to ona nemilosrdná strategie „hup na hosty“ (ve stylu Albeeho hry *Kdo se bojí Virginie Wolfové* či v jiném překladu *Kdopak by se Kafky bál*); pokud se je snaží vmanévrovat do nějaké choulostivé pozice, dělá to spíše s dobrosrdečným humorem, nechová se jako

d'ábelský, obávaný manipulátor. (V pořadu J. Krause se hosté často přiznávají, že přicházejí se strachem, s vědomím, že nemohou obstát se ctí a zachovat si tvář). Ani moderátor Šíp nemluví spisovně, užívá obecnou češtinu, výrazy expresivní, občas i nehledaný vulgarismus; na druhé straně dbá na to, aby ani on sám, ani jeho hosté nezašli v tomto ohledu příliš daleko. Jak uvidíme dále, někdy své mladé hosty i „vychovává“ – ale vždycky přívětivě a s porozuměním. Neváhá celkem upřímně přiznat některé své nedostatky a handicapy a tím se vůči hostům postavit i do podřazené pozice (je proti nim starý, neumí anglicky, nerozumí některým problémům jejich speciálních profesí). Úspěch jeho pořadu je zřejmě založen na tom, že vyhovuje poměrně velké skupině diváků, kteří nepatří ani k extrémně náročným intelektuálům (někdy snobům), ani netouží po drsném humoru, cynismu a agresivitě, ztrapňování a zesměšňování někdy bezbranných a bezmocných hostů.

Právě uvedenou charakteristiku bych ráda názorně demonstrovala na ukázkách ze Šípova pořadu *Všechnopárty* vysílaného 23. 6. 2009. Hlavním tématem bylo muzikálové divadlo a hosty byly tři současné české muzikálové hvězdy. Zaměřím se hlavně na dialog Karla Šípa se dvěma z nich – se zpěvačkou Monikou Absolonovou a s hudebníkem, skladatelem, hercem, zpěvákem Václavem „Noidem“ Bártou. Moderátor se nikterak netají tím, že je mu svět muzikálu cizí; tím je do značné míry určena jeho výchozí pozice a utvrzena je i věkovým, generačním rozdílem (K. Šípovi je pár let přes šedesát, zatímco jeho hostům kolem pětatřiceti let). Tyto rozdíly se projevují mimo jiné v rozdílných jazykových (ale i neverbálních) prostředcích, které aktéři dialogu užívají; a vyjednávání pozic proto probíhá i prostřednictvím hledání společného jazyka či zdůrazňování rozdílů, což je pro diváky nesporně atraktivní a zábavné.

(1)

MA: já sem e si tenkrát koupila céděčko a **úplně sem se na tom ujela** / přišlo mi to krásný

KŠ: co si se na tom

MA: ujela / jako že sem si to poslouchala pořád dokola a učila sem se ty písničky

KŠ: to se říká že seš u-

MA: že sem se na tom ujela

KŠ: že ses na tom ujela,

MA: hmm jako **ulítla**

KŠ: aha

MA: normálně / nevím jak bych ti to měla říct jako asi jinak

KŠ: no dobře já že ten výraz

MA: prostě že **mě to hrozné bavilo**

KŠ: tomu rozumim že to bavilo

MA: ano ano / tak mě to hrozně bavilo, **hrozně mě to chytlo**

KŠ: a vod tý doby **seš ujetá** teda jako na to jo

MA: ujetá trošku na muzikál

Výraz *ujet / ujíždět na něčem*, resp. *ulítnout / ulítávat na něčem* je symptomatický pro neformální projevy současné mládeže. S. Čmejková (2008) píše, že „patří k vyjadřování slangového, generačně příznakového“ a že se jím mluvčí či pisatel „vyznává z nějakého silného nutkání, neovladatelné touhy, abnormálního zájmu; z přemíry naklonnosti, která mu sice působí potěšení, ale zároveň jej většinou i pronásleduje a stravuje...“ Šípův host – mladá zpěvačka MA – spontánně použije tento výraz a moderátor překvapeně přiznává, že mu nerozumí. Monika mu ho několikrát zopakuje a hledá ekvivalentní výrazy s podobným významem tak dlouho, až KŠ pochopí, že ji to *hrozně bavilo*, *hrozně chytlo*... Už v začátku dialogu tak dochází k procesu *positioning*; vychází najevo nebo se potvrzuje, že oba účastníci patří k různým generacím a že je tato generační odlišnost manifestována i užíváním odlišných kódů (v tomto případě jde o příznačný slangismus).

(2)

MA: a já sem se tam jako tak **příprděla**

KŠ: ((*smích*)) prosím tě nemůžeš říct že sem já tam **přišla** jenom tak jako normálně

MA: ((*smích*))

((*smích publika*))

KŠ: **tak přišla si** do té Kleopatry no

MA: já bych asi bych měla brzdit ale já sem si říkala že **budu jako přirozená** ((*smích*))

KŠ: ((*smích*))

((*smích publika*))

MA: protože já potom dycky když sem jako / **se snažim bejt jako hodně jako slušná** tak potom hodně dlouho přemejšlim jak to vůbec dát tu větu dohromady

((*smích publika*))

KŠ: aha tos mně měla říct před začátkem / že máš tendle problém

((*smích publika*))

MA: ((*smích*)) no trošku

KŠ: ne ne **buď přirozená samozřejmě** / to jo no

MA: ne / **trošku se dobře budu krotit**

KŠ: tak si se tam **přiharcovala** no

MA: ano / takže sem jako **vplula** na to

KŠ: **vplula si** / to je hezký ano

MA: je to hezkej výraz

KŠ: vidíš / **jak je vplula hezčí než příprděla**

MA: ((*smích*))

((*smích a potlesk publika*))

- KŠ: jako přemejšlej
((smích a potlesk publika))
- MA: teď si to řek ty po mně chceš abych přemejšlela
- KŠ: ((smích))
- MA: to je strašně těžký
- KŠ: ne už / víš / **ten slovník si rovnej** ještě než to řekneš / jako jo / voni tě naučili muzikálový herectví ale rozumíš jako / **zapomněli na ten slovník tvůj no**
- MA: ((smích)) **na mluvu** no to je právě to / já sem během toho muzikálu **na tu mluvu trošku jako zapomněla na tu normální** / protože my jak se hodně stýkáme / jako po představení a před představením jako s kolegama
- KŠ: a to jako tam je nějaká **banda sprost'áků** jako že
((smích publika))
- KŠ: **že si nasála tendleten slovník**
- MA: hele já sem to neřekla ((smích))

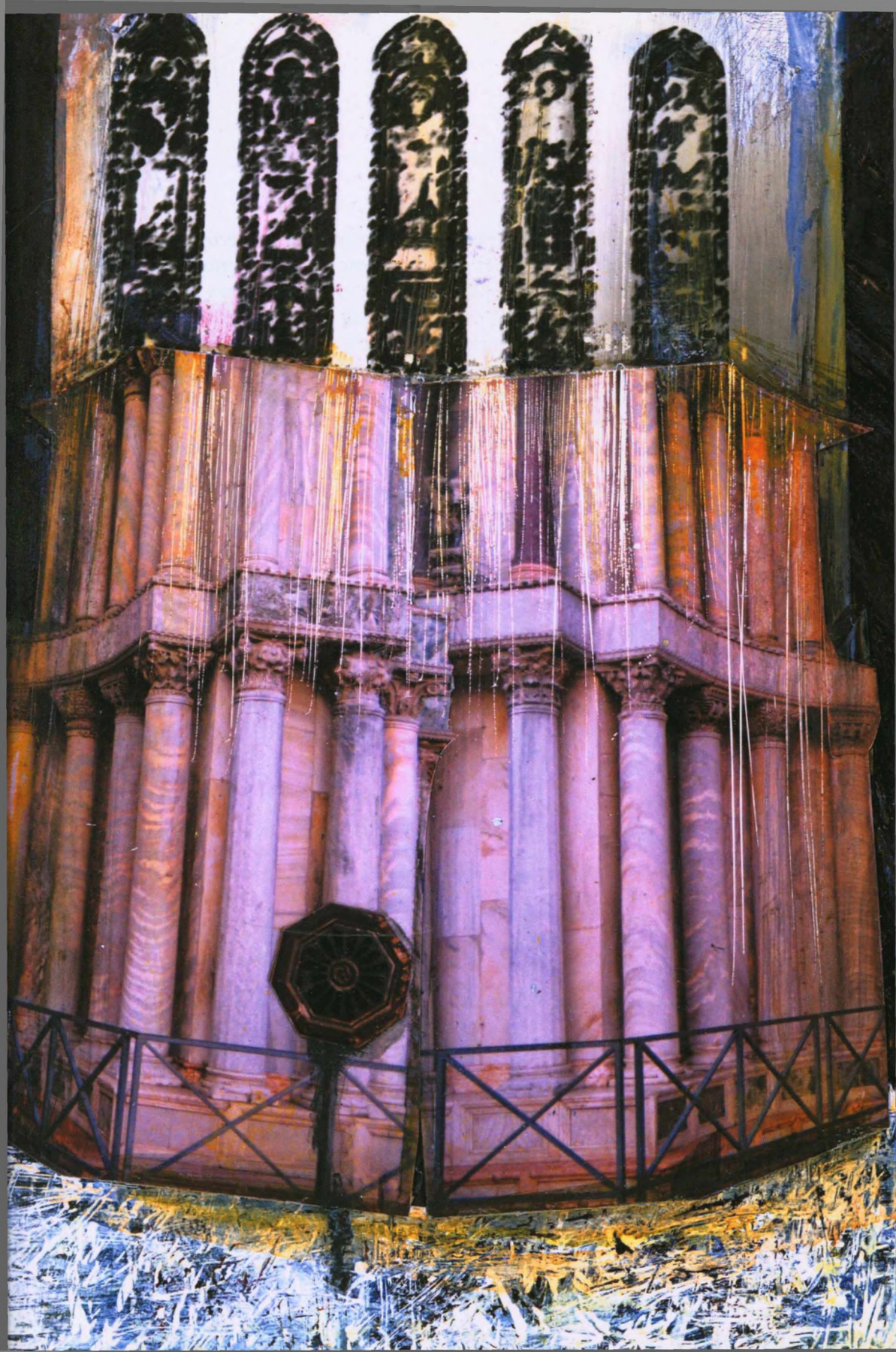
I tato rozsáhlá ukázka (2) představuje vyjednávání rozdílných vzájemných pozic, které se vyhrocují odlišnými styly vyjadřování – ale vyjednávání přátelské, úsměvné a zábavné pro publikum, prostoupené smíchem obou aktérů i diváků. Zpěvačka MA použije vulgární výraz *příprděla sem se tam*; v tomto případě nejde o to, že by mu moderátor nerozuměl, ale že mu připadá jako nevhodný prostředek nízkého stylu. Nastává redistribuce pozic – moderátor staví sebe sama do role vychovatele, který mladší partnerku usměrňuje a vede ke kultivovanějšímu vyjadřování. Doporučí jí, aby inkriminovaný vulgarismus nahradila neutrálním *přišla sem tam*; z toho později sleví a navrhne jí výraz *přiharcovala*, který už není neutrální a spisovný, nýbrž značně expresivní, nikoli však vulgární. Monika na jeho „výchovnou hru“ ochotně přistoupí a sama do ní vnese dokonce výraz *vplula sem tam*; tento téměř knižní (i když zde ironicky zabarvený) prostředek moderátor nadšeně ocení.

Vyjednávání pozic tu však přechází i do mnohem obecnější roviny, kde už se netýká konkrétního užitého výrazového prostředku, ale vyhraněných odlišných přístupů, stylů obou aktérů. Monika se přiznává, že si předsevzala být při své účasti v talk show *přirozená*; sebereflexe vlastního neformálního způsobu vyjadřování ji vedla k obavě, že jakákoli sebekontrola a výrazová seberegulace jí komunikaci značně ztíží a že pak nedokáže *dát větu dohromady*. Moderátor se na to sice tváří chápavě a tolerantně (*bud' přirozená samozřejmě*) a partnerka mu naopak vyjde vsříc (*trošku se dobře budu krotit*). Vzápětí se však K. Šíp opět navrácí do své „vychovatelské“ pozice a nabádá Moniku, aby *přemejšlela* a aby *si rovnala slovník*. Divka se *přemejšlení*, které ji omezuje v přirozeném vyjadřování, mírně vzpírá; ale zároveň připouští, že v kontaktu s mladými muzikálovými kolegy

zapomněla na normální mluvu; a Šíp ještě pozice motivované jazykovou odlišností vyhrocuje: představují snad její kolegyně *bandu sprostáků*, že od nich zpěvačka *nasála tenhleten slovník*?

Dále se ukáže, že diametrální rozdíl mezi kódy moderátora a zpěvačky, mezi soubory vyjadřovacích prostředků, které běžně v komunikaci používají, se týká i některých prostředků neverbálních – v tomto případě konvencionalizovaných gest, jejichž konvencionalizace je však zřejmě rovněž generačně diferencována. I Karel Šíp jako příslušník starší generace zná gesto „zaklepat něco na dřevo“ (pro štěstí); je však překvapen a zaskočen tím, že Monika Absolonová neklepe „na dřevo“, ale – jak sama opakovaně vysvětluje – „na zuby“, resp. „na lebku“, protože „ta neshoří“ (na rozdíl od dřeva). Jde zřejmě o generační inovaci, kterou Šíp nezná, nechápe a dává to partnerce velmi bezprostředně najevo – s údivem, téměř s pobouřením: *co to zase děláš tohle? a ty máš dřevěný zuby že tlučeš do zubů? co to meleš a proč by mně měly schořet zuby?* Celou tuto výměnu replik týkající se „klepání pro štěstí“ shrnuje KŠ opakovaným konstatováním *si hodně ujetá teda no*, které je doprovázeno smíchem pobaveného publika. Diferencované pozice obou partnerů jsou tím stvrzeny: příslušnice mladé generace je „ujetá“, užívá některé výrazně odlišné vyjadřovací prostředky než moderátor, který je zhruba ve věku jejích rodičů.

Rozdílné pozice obou účastníků jsou v tomto rozhovoru demonstrovány opakovaně a neustále – a nejsou založeny pouze na odlišnosti vyjadřovacích prostředků, ale i na tom, že svět muzikálových produkcí je moderátorovi cizí, kdežto jeho partnerka je v něm jako ryba ve vodě. Vysvětluje např. K. Šípovi, že svou první velkou muzikálovou roli (postavu Lorraine v *Draculovi*) získala pouze jako *třetí alternaci*; *to znamená že si nezahraješ leda když si všichni zlámaj hnáty...* I v tomto případě však mají odlišné znalosti a zkušenosti účastníků rozhovoru specifickou manifestaci verbální; KŠ pro jistotu „překládá“ (pro sebe i pro publikum), reformuluje expresivní vyjádření mladé zpěvačky: *čili čekáš až někdo má úraz (...) pak jdeš zpívat větší roli?* Svou nezasvěcenost projevuje explicitně tím, že se ujišťuje *takle to tam chodí jako jo?* a v podobném duchu se dále vyptává: *to znamená že si alternovala koho teda? (...) na čí úraz si čekala?* Odlišnost pozic je tu podbarvena morálním aspektem probíraného tématu: zpěvačce připadá normální (nikoli cynické), že mladé adeptky hvězdné muzikálové kariéry čekají na úraz některé kolegyně, aby dostaly šanci vystoupit v její roli a prosadit se. Toto etické hodnocení problému tu nikdo z účastníků explicitně nevysloví – moderátor ho jen do jisté míry naznačuje svými reakcemi, dotazy a reformulacemi.

2. *Katedra*, technika collage+druk cyfrowy, 50x70 cm, Halina Fleger

Další host téhož Šípova pořadu, Václav „Noid“ Bárta, není příliš známý ani jako hudebník a skladatel, ani jako muzikálový herec. Daleko známější je pro svůj soukromý život, v určitém období intenzivně sledovaný především bulvárními, ale i ostatními médii: byl po jistou dobu manželem (o řadu let mladším) asi největší české hvězdy populární hudby a muzikálu, velmi oblíbené zpěvačky, skutečně „celebrity“ Lucie Bílé. Využití tohoto tématu v rozhovoru se nabízí a Karel Šíp si ho také vychutná (ukázka 3). Zpočátku se svého hosta nenápadně vptává na to, jak získal v konkurzu svou první muzikálovou roli; Václav Bárta nic netuší a odpovídá, chová se kooperativně. Moderátor ho však krok za krokem tlačí do pozice, kam ho potřebuje dostat: chce dokázat, že Bárta zřejmě roli nezískal regulérně, že si ho povšimla a vybrala sama jeho budoucí žena Lucie. Naznačuje, že zřejmě ona rozhodla o jeho přijetí, že byla předsedkyní castingové komise, atd. Host v jistém okamžiku tuto hru odhalí a začne se svému zatlačení do této pozice vzpírat: *ale není to tak jak to vypadá samozřejmě (...)* *já vám to všechno vysvětlím jo úplně...*; „známá zpěvačka“ podle jeho vysvětlení nebyla předsedkyní komise, v příslušném divadle ještě tehdy vůbec nebyla, nastoupila tam až za měsíc... Šípova hra je do jisté míry záłudná, partnera mystifikuje (*no já sem se neptal na Lucku*), ohrožuje jeho „tvář“; ve srovnání s pořadem Jana Krause se však nesnaží partnera totálně znemožnit a v očích publika shodit. Rozhovor probíhá v přátelském duchu, je doprovázen nejen „smíchem a potleskem publika“, ale „smíchem všech“.

(3)

KŠ: no tak si tam / mě zajímá přišels tam / uchazečů bylo hodně jo

VB: no strašně strašně

KŠ: **kdo vo tom rozhodoval koho vemou / v divadle Ta fantastika**

VB: **jo takže / jo to je dobrý**

((smích všech))

((smích a potlesk publika))

KŠ: **byla ňáká komise asi vid'**

((smích všech))

VB: jo byla tam komise / **ale není to tak jak to vypadá samozřejmě / já vám to všechno vysvětlím jo úplně / takže**

KŠ: no / **kdo byl předsedou komise.**

VB: předsedou komise jo / **nebyla to zpěvačka známá**

KŠ: nebyla to zpěvačka

VB: **nebyla to známá zpěvačka ne**

(...)

KŠ: a dali ti vědět že tě berou

- VB: dali mi vědět ale / pozor tak abych to vysvětlil / tak Lucka tam ještě nebyla / tam nastoupila až za měsíc jo
 KŠ: já sem se neptal na Lucku
 VB: no já sem to jako tak ňák vycejtil z toho jako jo ((smích))
 KŠ: no tak říkam si někdo ho přijmul? ale nevím kdo no

V právě uvedené ukázce (3) tedy i tento moderátor svým hostem manipuluje; jeho obranu, snahu uniknout z přidělené pozice „protekcionisty“, který se k roli v muzikálu dostal díky své budoucí partnerce, sice na oko bere vážně, jeho námitky jakoby akceptuje, ale spíše je s vážnou tváří ironizuje (*a dali ti vědět že tě berou (...) no tak říkam si někdo ho přijmul? ale nevím kdo*). Manipulace zřejmě do značné míry patří k žánru talk show a je zdrojem zábavnosti těchto pořadů pro publikum. V mnoha dalších fázích vývoje rozhovoru těchto dvou aktérů ale nabývá převahy spíše živelný a nezkrotný, temperamentní host. Hned na začátku (4) např. vyzve moderátora, aby mu tykal (*a klidně mi tykejte to je dobrý dyť sme rockeri ne*), a tím zaměří rozhovor k rovnoprávnému, vyrovnanému rozdělení pozic:

- (4)
 VB: a klidně mi tykejte to je dobrý dyť sme rockeri ne
 KŠ: co
 VB: ((smích))
 ((smích publika))
 KŠ: dobře no

V dalším průběhu dialogu (viz 5) se ale ukáže, že host „Noid“ Karlu Šípovi netyká; ten ho k tomu vyzve (*mně taky můžeš tykat sme rockeri všichni*), vzbudí však u něho rozpaky. Sám jeho chování interpretuje slovy *to by ti nešlo vid', sem moc starej vid'*; a Noidova reinterpretace *ne to je respekt* tomu moc nepomůže. Vzájemně vyrovnaných pozic se dosáhnout nepodařilo, výrazná generační asymetrie zůstala a dál rozhovor ovlivňuje; moderátor to pouze rezignovaně stvrzuje slovy *hele viš co Venco tak mi vykej dál*.

- (5)
 VB: samozřejmě potom to není tak že vám to ten kompjútr udělá za vás že jo / vy to musíte nejdřív
 KŠ: mně taky můžeš tykat sme rockeri všichni
 VB: (...)
 KŠ: to by ti nešlo vid' / sem moc starej vid'
 VB: ((smích))
 ((smích publika))

VB: ne to je respekt to je respekt
KŠ: hele víš co Venco tak mi vykej dál

Moderátor v přítomnosti tohoto hosta opravdu přestává být suverénním pánem na scéně, nedokáže prosadit svou nadřazenou pozici, rozhovor se už neodehrává v jeho režii. Například nedokáže svému hostu zabránit v tom, aby nezdravil z televizního vysílání svou matku u obrazovky (6) nebo svého manažera (7). Noid se chová rozverně a nespoutaně a vyjadřuje se naprosto neformálně (*čau mami ty jo; taky zdravím Pindů čau; von mi řek abych to řek v televizi aby měl taky reklamu*). Je to host, kdo v těchto chvílích určuje průběh a styl rozhovoru – a nejen s moderátorem, ale i s diváky. A publikum na jeho styl sebe prezentace zabírá – a upřímně se směje (nejen ve studiu, jistě i u obrazovek).

(6)
VB: čau mami / ty jo ((*smích*))
KŠ: ((*smích*))
((*smích publika*))
KŠ: maminka je tady
VB: není
KŠ: jo v televizi jako ((*smích*))
VB: ((*smích*))
((*smích publika*))

(7)
VB: a muj manažer Pind'a kterej dělá zároveň
KŠ: Pind'a se jmenuje
VB: Pind'a se jmenuje / no ne jako taky zdravím Pindů / čau
((*smích všech*))
((*smích a potlesk publika*))
VB: von mi řek abych to řek v televizi aby měl taky reklamu
KŠ: jo jasně no
VB: no a takže co sem to říkal
KŠ: no Pindů si zdravil
VB: díky díky dobrej moderátor ((*smích*))
KŠ: no Pindů si zdravil no a
((*smích publika*))

U publika boduje veselý a nekonvenční mladý muzikant i v tom úseku rozhovoru, jehož téma navodí moderátor dotazem na hostovu přezdívku *Noid*. Mladý muž s gustem vysvětlí její genezi: běžná familiární, hypokoristická podoba

jeho ryze českého jména *Václav* je *Věna*, jeho kamarádi z toho odvodili podobu *Věnoïd* (módní příponou *-oid*) a on sám si pak z této podoby „ustřih věčko“ a vznikl *Noid*. Tato přezdívka působí exoticky, podle K. Šípa ukazuje k *postavě z náky mytologie*; její nositel však ještě dodává, že v *laponštině to znamená náčelník*, a na Šípův údiv reaguje tím, že opět pobaví a rozesměje publikum: *no to já běžně mluvím laponsky*. V další diskusi se ovšem ukáže, že *Noid* si nepřeje být oslovován tímto svým pseudonymem; Šíp ho na základě koncovky přirovná k poměrně nevábnému slovu *hemeroid*, jeho host hravě a pohotově přitvoří výrazy *vemenoid* a *hnoid*. Po celé této výměně replik se však nakonec přizná, že vlastně nejvíce mu vyhovuje běžná familiární podoba jména *Václav*, a sice *Venca*; tak je nejčastěji oslovován, takové oslovení doporučuje „mezi námi rockery“ i Karlu Šípovi, který ochotně uposlechne. Stejně tak se podaří ve spolupráci obou partnerů rozesmát a roztleskat publikum i v další fázi rozhovoru, kdy *Václav Noid Bárta* vypráví, jak se učil řezníkem (ač je vegetarián) a že se naučil hlavně pomocné práce (brousit nože, uklízet, zametat, vytírat podlahu atd.); a Karel Šíp s nehnutou, kamennou tváří průběžně shrnuje: *čili zatím víme že seš vegetariánskej řezník kterej umí zametat ... takže ty si se učil na řezníka ale seš vyučená uklízečka*.

(8)

KŠ: Václave / co je to ten *Noid* / jak si přišel k týdletý přezdívce

VB: tak verzí je spoustu ale jedna je pravá

KŠ: tak která je ta správná

(...)

VB: ((*smích*)) je to taková drsná přezdívka která vznikla eště v době kdy sem měl kapelu *Dolores Clan* / a ((*mlasknutí*)) kluci mi říkali drsně *Věna*

KŠ: no

VB: pak mi říkali *Věnoïd* / a já sem si to věčko ustřih a je to *Noid* / no tak to je docela slušný

KŠ: nekecej / takle jednoduše

VB: no

((*smích publika*))KŠ: já myslel že to je náka třeba postava z náky mytologie *Noid* / sem si říkalVB: ne ne / jo / znamená to v *laponštině náčelník* / což je docela jakoby zajímavýKŠ: v *laponštině*

VB: no jasně

KŠ: a to si si jako někde

VB: no to já běžně mluvím *laponsky* takžeKŠ: ((*smích*))((*smích publika*))KŠ: no dobře / a jak ti říkaj jako *Václave* ti říkaj / anebo *Noide* / na co seš zvyklej

VB: no tak jako doma mi říkaj normálně že jo / jako člověkovi normálně Venco ((*smích*))

KŠ: jo / no a tak jako vod nás rockerů seš zvyklej na co

((*smích publika*))

VB: ((*smích*)) normálně Venca

KŠ: Venco jo

VB: mhm mhm

KŠ: Noide by se ti nelíbilo

VB: tak to je takový jako že pseudonym jako

KŠ: a Noide je blbý / to je takový jako hemeroide / blby

((*smích a potlesk publika*))

KŠ: to je takový pejorativní by to moh- jako nadávka by to mohlo

VB: ano ano / no vemenoide a hnoide a

KŠ: ((*smích*)) Venco

Předvedené ukázky asi jasně demonstrovaly, že k profilu této talk show (a možná k žánru talk show obecně – až na výjimky) patří velmi neformální, až přátelsky důvěrný styl komunikace – a tedy také nehledané, spíše kolokviální výrazy, užívání nespisovných prostředků. Výše jsme viděli, že moderátor se snaží v tomto směru do jisté míry ovlivňovat a usměrňovat vyjadřování svých hostů; ovšem spíše v tom směru, aby neužívali výrazy, které on sám hodnotí jako vulgární (ty by neměly zaznívat v programu veřejnoprávní televizní stanice před 22. hodinou). Sám ale – viz (9) – užívá typické prostředky obecně češtiny: nespisovné tvary (*spojenej, z jedný strany*), krácení typu *s takovym zajímavym zážitkem, s minutovym zpožděním, neumim, nadělam*; protetické *v-* (*vod toho, po vočku, vopožděně, na těch vostatních voborech*), podoby zájmen jako *tendleten*. Je velmi zdatným mluvčím a dobrým vypravěčem, ale nijak svůj projev nekoriguje, nezbavuje ho typických úkazů mluvené řeči, jako jsou falešné starty a opravy (*v těch vos- na těch vostatních voborech*); vycpávky (zejména *jako, tak jako, teda...*); částice *ne, no, jo*; hezitační zvuky (*e, ee, em, mhm* aj.); nebo neurovnaný slovosled (*kterýmu to dochází strašně pozdě všecko*). V rozporu s tím, k čemu výchovně vedl např. Moniku Absolonovou (viz výše: *aby si rovnala slovník*), i sám občas užíje vulgarismus (*retardovanej dement; to je vám na prd*). Přesto jeho projev působí poměrně kultivovaně a nijak obhrouble. (K „obhroublosti” srov. Daneš 2002).

Dosud jsem přepisy jednotlivých dialogů předkládala – pro pohodlí čtenářů – v upravených, zjednodušených prepisech. Dále zařazuji pod číslem (9) několik ukázek mluveného projevu moderátora Šípa bez úprav, jako výňatky z originálního transkriptu, aby bylo možno udělat si o jeho mluveném projevu

skutečně názornou představu. Tučně jsem vyznačila aspoň ty nejvýraznější jevy, které dodávají řeči K. Šípa kolokviální ráz.

(9)

KŠ: mám to samozřejmě **e tendleten** muzikál **spojenej s takovym zajímavym** zážitkem, protože **e** já a m:oc mě to **mří** ale co už s **tím ted'ka nadělám, neumím** (.) anglicky. samozřejmě na broďveji muzikál byl v angličtině, a taky se tam hodně **mluví** (.) čili **em** já sem seděl tak že z **jedny** strany mně ty dialogy **e překládal** honza rosák, a z **druhý** strany pepa náhlovský ((*odkašláni*)) čili já sem se když to bylo veselý smál zhruba tak s **minutovym zpožděním** (.) do **úplnýho ticha** (.) **jo:**, čili po půl hodině už i ty herci na jevišti tak po **vočku** kookali, (.) kde tak asi sedí ten **retardovanej dement** (.) **kterýmu** to dochází strašně pozdě všechno, a směje se **vopožděně**

KŠ: **no**. samozřejmě **e stát** se muzikálovou hvězdou to, vyžaduje poměrně **všestrannej** talent takovou stoprocentní profesionalitu. **e tím** se nemůže stát **každej**. na rozdíl třeba **ee** naopak **vod** toho **jako že** já **nevím** studiovou hvězdičkou která jenom nahrává písničky ve studiu (.) to se můžete stát kdokoliv.

KŠ: čím se to **tak jako** v zásadě liší, **vod** (.) normálního (.) **jako** herectví, co vás tam učili **jinýho** než **eem v těch vos-** na **těch vostatních voborech**,

Pro srovnání uvádím pod čísla (10) a (11) v neupravené podobě ještě ukázky projevu Moniky Absolonové a Václava Noida Barty. I oni se vyjadřují neformálně; ostatně výše jsme viděli odhodlání Moniky „být v rozhovoru přirozená“ a Noid to ani nemusí proklamovat – jeho živelná přirozenost mladého „rockera“, jak sám sebe zařazuje, zřejmě nemůže být omezena žádnou regulací ani autoregulací. Co do míry a inventáře nespisovných prostředků a typických jevů mluveného projevu jejich řeč – i stylovou hladinou – koresponduje s vyjadřováním moderátora. Až na výjimečné kolize (Šípova kritika Moničina výrazu *připrděla sem se tam*) se v užívaných kódech žádné asymetrické, výrazně rozlišené rozvržení pozic mezi aktéry neprojevuje; difference jsou ovšem podmíněny generačním rozlišením pozic a odlišností prostředí, v jakých se moderátor a jeho partneři pohybují (což bylo vidět z našich úryvků). V ukázkách projevu MA můžeme kromě už uvedených prostředků dobře pozorovat i příznačnou mluvenou syntax – především splývavý, nečleněný proud řeči, neustálé volné přiřazování, nabalování, dodávání (juxtapozici) dalších syntaktických jednotek. Tento proud zahrnuje i častou reprodukci řeči cizí i vlastní, také „reprodukcí“ vlastního myšlení (*a on říkal... já sem si říkala... prej já sem mu řekla...*) Pro projev této mluvčí je vyloženě typická vycpávka *jako*, také hyperbolické, expresivní intenzifikátory (*strašně, otřesnej*).

(10)

MA: a on říkal no uvidíme když zhubneš a pudeš na konkurs **tak jako uvidíme**. ((odkašlání)) **tak mě jako strašně já sem si říkala tsss von je taky jako tlustej** tak ať nic neříká ((smích))

MA: no ale pak se stalo že: ((smích)) byla premiéra a: **mmm** filmová muzikálu (.) rebelové a **já** já pro mě tam byl **jako otřesnej** zážitek protože já sem **vopravdu** v tý době hodně papala a **měla sem byla sem taková jako (.) taková jako** zdravá a michal mě potkal, **prej já sem mu řekla že teda jako** zhubnu, nezhubla sem nic, **nebo myslim takle, myslim** že sem začala hubnout, a dopadlo to tak že sem pila **ňáký** koktejly a asi za **tejden sem zh-** **mm přibrala mm čtyry kila**

MA: má to **jako** ten problém **kteřej prostě** sem si tenkrát jako malá vůbec neuvědomovala, a to že ti to **vopravdu** zkomplikuje **ten soukromej** život

U Václava Bártý je patrné, že jeho mateřštinou je vskutku obecná čeština a že vskutku patří v plné míře k takzvaným „nespisovným lidem” (Hoffmannová 2006). Kromě všech kolokvialismů, které už tu byly zmíněny, je u něj možno zdůraznit neurčitá zájmena (*ňáký, ňákou*); tvary zájmen *tohodle, takovýdle*; prvky slangového lexika, resp. professionalismismy (*céděčka, demáč*); a hlavně jeho (nejen jeho) neustále opakované, oblíbené *ty jo*.

(11)

VB: **jo**, a: potom sem chodil na **ňáký** pia: no **že jo** na kla: rinet a: **prostě** měl sem **prostě ňákou** kapelu kde sem zpíval **vo čertech ty jo**: a **takovýdle** věci, bylo to **dobrý ty jo, takový** pro lidi hodně **popový ty jo**

VB: **no**: ee dneska to funguje tak že rozdáte **céděčka** s: **takzvanym demáčem** a: všichni se to **naučej**, a jelikož ta muzika nebyla (.) jakoby hraná naživo ale byla pouštěná **eee** z **tohodle toho, z plejbeku**, a lidi na to **akorát** naživo zpívali, takže tam vlastně nebylo potřeba aby to někdo **nahrál** (.) jako z muzikantů, sem si všechno nahrál sám,

Mimochodem: to, že se Karel Šíp o idiolekt a styl vyjadřování svých hostů zajímá, je patrné nejen z jeho výše předvedeného a už několikrát zmiňovaného školení Moniky (směrem k vybranějšímu slovníku), ale i z úvodu jeho rozhovoru s třetím hostem pořadu, muzikálovým hercem, zpěvákem a tanečníkem Romanem Vojtkem. V ukázce (12) s ním probírá jeho moravský původ a případný akcent:

(12)

KŠ: dobře vy ste říkal že ste teda z moravy, ee myslim že (.) ee

RV: vsetín

KŠ: ze vsetína, ale akcentu ste se zbavil teda, to jako žasnu,

RV: tož ale možu plácat aj po valašsku

KŠ: ((smích))

((smích publika))

RV: možu něco zařápat ale

KŠ: ne:, ale někdo se toho nedokáže zbavit a jako vy jako bez problému že jo, akcent (.) nemáte žádnéj moravskej akcent,

RV: mám určitě

KŠ: jo,

RV: i je to na mně poznat když si třeba nedávám pozor anebo když sem delší dobu (.) u nás jakoby doma třeba [na chaloupce]

KŠ: [tak tím nasáknete]

RV: ((mlasknutí)) okamžitě

A když už jsem před závěrem článku zařadila názorné, neupravované ukázky, připojím ještě jednu. Z ukázek (1) – (8) totiž po úpravě nebylo patrné, že v Šípově talk show (na rozdíl od pořadu Marka Ebena) probíhá opravdu živá, spontánní konverzace, kde si účastníci neustále skáčou do řeči, přerušují jeden druhého, skládají jednotlivě *promluvy* z řady *promluvení* (v terminologii Hrbáčka 1994), překotně navazují jeden na druhého, opakují jeden po druhém... V následující ukázce (13) takto vypadají téměř všechny repliky; pokud mluví dva aktéři najednou, stává se, že jednomu z nich není rozumět a v přepisu zůstává prázdná závorka. V této pasáži – opět z rozhovoru KŠ s Romanem Vojtkem – jsou místa, kde se repliky obou mluvčích překrývají (v hranatých závorkách pod sebou) nebo na sebe překotně navazují (značka = na začátku repliky), vyznačena tučně:

(13)

RV: měl sem veliké štěstí protože těch zemědělců tam bylo několik, ee já sem měl štěstí v tom že: (.) ta druhá půlka těch zemědělců byli černoši a museli se líčit

KŠ: jo [vy ste hrál]

RV: [takový ty hroz]ný [()]

KŠ: [bílýho] [zemědělce teda]

RV: [já sem hrál] bílýho zemědělce

KŠ: =aha, (.) v městskym divadle, [(s:te to hrál)]

RV: [ano městské] divadlo brno (.) tam sem tedy z- zůstal

i po škole a přišly ty

KŠ: =**první role**

RV: =**první role**

KŠ: čili první velká role (.) vaše muzi[kálová bylo co]

RV: [eem eem] muzikálová to bylo e v: původním

muzikálu od e pana moši a ulrycha která se jmenovala legenda to byl takovej pohádkovej muzikál,

Zrekapituluji tedy na závěr některé charakteristické rysy mediálních dialogů vedených v této talk show; a protože jsem je místy srovnávala s dalšími podobnými pořady v České televizi, pokusím se aspoň v náznaku i o určité zobecnění charakteristiky tohoto žánru.

Podobně jako autor monografie o talk show G. Ptaszek (2007) jsem shledala, že ke konstitutivním rysům talk show zřejmě patří asymetrie, rozdílnost pozic účastníků (i když ty jsou v průběhu rozhovoru často redistribuovány). V pořadu Marka Ebena je asymetrie založena především na moderátorově neskrývané úctě a obdivu k pozvaným osobnostem a k jejich zásluhám, výjimečným výkonům, životnímu dílu. U Karla Šípa jsou karty rozdány jinak – moderátor ke svým hostům zdaleka tolik nevzhlíží, vztahy jsou přátelské, rozhovor někdy probíhá téměř v důvěrné atmosféře; přesto sem zasahují a obvykle rozhovor výrazně poznamenávají difference generační, profesionální, rozdíly ve znalostech a názorech mezi moderátorem a jeho partnery apod.

Proti „vyžehleným“, respektuplným interview s hosty Marka Ebena ve stylu vytříbené až estetizované společenské konverzace jsou Šípovy rozhovory založeny na bezprostředním kontaktu moderátora s účastníky. Moderátor si se svými hosty často tyká (nebo si začínou tykat při natáčení); proto je rytmus replikových výměn daleko dynamičtější a proměnlivější, jeden účastník často nečeká, až domluví druhý, nemůže se udržet, přeruší partnera atd.

Podobné srovnání platí i při hodnocení stylové úrovně a užívaných jazykových prostředků. Jak už bylo podrobně rozebráno (Čmejková 2006), Marek Eben jen zřídka kdy opouští spisovnou češtinu, nanejvýše směrem k některým prostředkům považovaným za hovorové. Styl Šípových dialogů s hosty je mnohem nižší – mají podobu běžné nepřipravené dialogické komunikace, jsou to mluvené projevy „se vším všudy“, založené hlavně na obecné češtině. Nespisovné prostředky tu nejsou podrobovány žádné redukci – ta přichází v úvahu jediné u vulgarismů. A zde je možno vtáhnout do srovnávání i talk show Jana Krause, jejíž jazyková charakteristika je do značné míry obdobná; neregulovaná mluvenost a nespisovnost zde asi zachází ještě o něco dále, resp. spíše má takřka demonstrativní a proklamativní podobu.

Zdá se tedy, že styl Šípovy talk show se nachází někde mezi stylem pořadu Ebenova a Krausova. Projevuje se to i ve funkční profilaci: Ebenův pořad Na plovárně plní asi převážně funkci informativní a vzdělávací, v pořadu Krausově převládá funkce zábavná; diváci se opravdu baví jeho zacházením s hosty, tím, jak je demaskuje, při čem je nachytá, co je svým nemilosrdným nátlakem donutí přiznat... To, že není zaměřen na informační přínos, se projevuje i ve skladbě jeho

programu, kdy vede dialog se třemi naprosto odlišnými hosty. M. Eben se zcela koncentruje na hosta jednoho, kterému může dát prostor i k souvislejším, téměř monologickým vyprávěním. A Šípovy programy jsou tematické; hovoří postupně se třemi představiteli těžké profese, koníčka, životní situace apod., je na toto téma dobře připraven a skládá dohromady ve výsledku velmi informativní, ale i vtipný a zábavný obraz – např. právě současného muzikálového divadla.

A když už je řeč o funkcích, zastavím se ještě u funkce ludické. Vážný, seriózní „slušňák“ Marek Eben nehraje se svými hosty žádné hry, nesnaží se mystifikovat je ani diváky. K ničemu je netlačí (nejvýše nenásilně vede); je tolerance sama. Naproti tomu Jan Kraus je mistr hry, demagogie, nesmlouvavého nátlaku; s hostem si hraje jako kočka s myší, nic mu neodpustí, nemilosrdně trvá na otázce, které by se host nejraději vyhnul, stále se k ní vrací, opakuje ji. Už při přípravě na pořad si na hosta „něco najde“ – nebo zjistí u hosta určité neznalosti, nekompetence, etické problémy až v průběhu rozhovoru a zaměří se na ně. Hosta lapí do pasti a málokomu se podaří uniknout, vyhnout se blamáži, ztrapnění, přiznání. Někteří hosté jsou na konci rozhovoru naprosto zdeptáni. A co Karel Šíp? Viděli jsme, že hru s hostem v některých případech hraje, zkouší ho na něco nachytat. Není to ale hra agresivní a zničující – spíše jen takové přátelské, dobromyslné „pošťuchování“. V podstatě jsou jeho pořady „pohodové“ (jak zní dnes tak rozšířené hodnotící klišé). Výraz *pohoda* v nich i často zaznívá a pohoda se bezpochyby přenáší i na diváky.

(14)

KŠ: ne: ale v pohodě [v pohodě v po]hodě

VB: [v pohodě, dobrý]

KŠ: v pohodě no

KŠ: je to je to v pohodě, přijdete do šatny, pozdravíte se,

VB: no úplně normálně je to v pohodě

Výše uvedené srovnání ještě stručně shrnu. Domnívám se, že v případě pořadu Marka Ebena Na plovárně nejde o typickou talk show. Tyto rozhovory jsou totiž spíše symetrické a harmonické, nedochází tu ke vzájemnému vyjednávání a proměňám pozic; moderátor je empatický, vstřícný, k hostovi vždy zdvořilý, taktní a uznalý. Čmejková (2007) označuje tento typ dialogu spíše za **partnerský rozhovor**. Typická talk show je daleko více založena na hře, humoru, usiluje o zábavnost; strategie jsou složitější, rozhodně nejde jen o to poskytnout hostovi možnost, aby se předvedl v co nejlepším světle. Jde o rozhovory nekonvenční, při nichž se napořád porušují různé maximy a pravidla vedení kooperativního

a zdvořilého dialogu. Poziční asymetrie je buď už předem výrazně zadána, nebo se konstituuje, vyhraňuje a proměňuje teprve v průběhu rozhovoru. Nemilosrdné, manipulativní postupy moderátora mohou u některých diváků vzbuzovat i negativní emoce; každý divák si nepotrpí na to, aby před jeho očima byl někdo ironizován, ztrapňován, shazován, vyslýchán, přiváděn do úzkých. Ke stylu současné zábavy však i to patří. To je případ české talk show *Uvolněte se, prosím*; ne tak zcela *Všechnopárty*, jejíž „dobromyslnější“ styl jsem se zde pokusila názorně ukázat. Je otázkou, jak vypadá prototypická talk show; základní schéma jistě nabývá v konkrétních pořadech podoby nejrůznějších variací.

Bylo by samozřejmě možno zabývat se ještě dalšími rysy talk show, na něž tu zatím nebyla soustředěna pozornost. Třeba tím, jak účastníci kategorizují sebe sama i partnera (toho jsem se tu aspoň letmo dotýkala). Nebo podílem intertextovosti: moderátoři mají často připraveny určité citáty, hosté se odvolávají na různé autority, parafrázuji jejich výroky apod. (Srov. o tom zčásti Hoffmannová, v tisku.) Já se ale na závěr dotknu jen poslední, teoretické otázky – i když na úvahy o ní už tu nezbyvá prostor. Někdy se můžeme setkat s názorem, že dialog není možno považovat za jeden text; argumentaci pro toto mínění předložil např. Hausenblas (1984) a vycházel mj. z toho, že se v komplexním dialogickém komunikátu liší styly vyjadřování a komunikačního chování jednotlivých účastníků. Domnívám se, že takové analýzy, o jakou jsem se zde pokusila, dokazují spíše opak: svůj styl (byť nikoli jednotný a homogenní, vyžadující rozlišení na prototyp, resp. centrum a periferii) má jak dialogický žánr talk show, tak jednotlivé konkrétní manifestace tohoto žánru. Do takto zaměřených analýz je zřejmě vhodné zapojovat – kromě klasických stylistických přístupů – i novější metody a koncepty, jaký představuje např. teorie *positioning*.

Literatura

- Čmejrková S., 2006, *Čeština mediální, mluvená a psaná*. – *Přednášky z XLIX. běhu Letní školy slovanských studií*, Praha: FF UK, s. 47–63.
- Čmejrková S., 2007, *Od partnerského rozhovoru k talk-show*. – *Přednášky z 50. běhu Letní školy slovanských studií*, Praha: FF UK, s. 48–60.
- Čmejrková S., 2008, *Ulítávat na něčem?* „Naše řeč“ 91, s. 161–165.
- Čmejrková S., Hoffmannová, J. (v tisku), *Intertextuality as a means of positioning in a talk show*.
- Daneš F., 2002, *Obhroublost v jazyce a řeči*. – *Sborník 2002*. Liberec: Katedra českého jazyka a literatury PF Technické univerzity, s. 111–117.

- Hausenblas K., 1984, *Text, komunikáty a jejich komplexy (Zamyšlení pojmoslovně)*, „Slovo a slovesnost” 45, s. 1–7.
- Harré R., van Langenhove L. (eds.), 1999, *Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action*, Oxford: Blackwell.
- Hoffmannová J., 2006, *Profilace žánru interview (v novinách a časopisech) z hlediska spisovnosti a nespisovnosti. – Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy*, eds. E. Minářová, K. Ondrášková, Brno: Pedagogická fakulta MU, s. 204–209.
- Hoffmannová J. (v tisku), *Intertextualita v různých typech mediálních (televizních) dialogů*, Lublin.
- Hrbáček J., 1994, *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*, Praha: Trizonia.
- Ptaszek G., 2007, *Talk show. Szczerość na ekranie? Warszawa: Wydawnictwa akademickie i profesjonalne.*

Príspevek vznikl v rámci projektu č. 405/09/2028 podporovaného Grantovou agenturou ČR.

Positioning and the Style of Conversation in a Czech Talk Show

The paper discusses the style of conversation in a Czech talk show called “Všechnopárty”, and the negotiation of positions in this type of media dialogue. It compares different distribution of positions in three talk shows of Czech television and tries to define some more or less fixed features of this genre (such as asymmetry, or the dominant function of entertainment). A special attention is given to the role of the variety of Czech that is used by the hosts and guests in positioning: it seems that the talk show is a type of a private conversation with the participants using particularly colloquial Czech. Nevertheless, different sociolects of the interlocutors (who belong to different generations and professional groups) are an important component of the positioning and permanent negotiation.

Keywords: *talk show, positioning, asymmetry, entertainment, manipulation, literary Czech, colloquial Czech.*